

ATA CANDO ISTE TEMPO DE ELEXÍA?

Branca Petra Novoneyra Rei

Tempo de Elexía é o libro de Uxío máis próximo á miña xeración, unha xeración profundamente individualista e desmobilizada para o colectivo.

Nel fálanos da soidade, da perda, do Amor e da Morte en poemas de poucos versos –case como mensaxes– que nos preguntan, que nos sosteñen no baleiro e nos enfrontan a imposibilidade da xustiza e da liberdade social.

Creo que si Uxío quedara a vivir en Madrid, se non volvera ó Caurel, a súa poesía posterior sería moi distinta. Poesía e vida unidas foi unha teima da que nunca desistiu.

Xa unha elexía foi o seu primeiro texto e esa intensidade acompañouno durante 50 anos de escritura poética. Así llo reconece ó filósofo Emilio Araúxo en *Dos soños teimosos*, unha longa entrevista recentemente reeditada por Xerais na que Uxío atravesaba toda a súa obra, di así:

O primeiro texto meu foi xa de tipo elexíaco; é curioso. Quizais o home está condenado á elexía, ¿comprendes?, está marcado polo pasar, está marcado. Quizais o ser humano é elexíaco... sempre me gustou que fose diante o descubrimento directo, a vivencia; sempre, e sobre eso me principiei a ordear. Pero reconezo que empecei moi insular. Se non tiña un coñecemento interior das cousas non dicía. Non utilizaría a palabra nostalgia se antes non tivese sentido nostalgia, inda que soubese o que era a nostalgia; non utilizaría a palabra amor se non tivese sentido amor, intensamente. Sempre precisei ter unha experiencia previa moi intensa.

Novoneyra comezou a escribir ós 18 anos e ós 25 publica *Os Eidos*, provocando un impacto inmediato sobre a literatura galega. *Os Eidos* implican unha experiencia profundísima, un encontro total coa Terra e coa Lingua. Despois da grande acollida e case inmediata canonización do seu estilo, seguiu escribindo, pero non publicou un segundo libro ata atopar outra voz, unha voz nova noutra dirección. Así aparecen as *Elegías del Caurel y otros poemas* na editorial madrileña Rialp, dentro da colección Adonais. Trátase dunha edición bilingüe castelán-galego cunha tiraxe de 1250 exemplares. O orixinal escribiuse en galego e a versión castelá é a do propio autor.

O impacto da cidade, a visión da serra dende lonxe e a visión da cidade dende a serra, a fonda soidade, o amor como intensidade máxima e efémera, as mortes dos amigos máis queridos e a problemática política da posguerra atravesan o libro. Un libro pouco lido, máis con versos célebres, recollidos en posteriores poemarios e gravados na memoria de moitos lectores e amigos.

Que sucede cando moitos poetas e críticos falan durante anos da obra de alguén sen lela en profundidade. Xa sabemos non é nada persoal, senón unha forma asumida do sistema cultural, deste mercado cultural inexistente e marcado pola premura, que fala da poesía en termos produtivos. Xa sabemos que o noso sistema cultural ten este e outros cancros peores.

Falar da figura de Uxío dende a visión reduccionista de *Os Eidos* deformada e restrinxida a unha teórica liña paisaxística é un erro enorme. Tamén foi unha forma de desviar a atención da súa actitude política e das súas opinións radicais fronte os poderes políticos e culturais que apoiaban unha normativa estrita e reduccionista na que as novas xeracións escribimos constrinxidas. Así medra hoxe unha parte importante da nosa poesía, normativizada, sen liberdade, individualista, sen pulo social, desconectada a maior parte das veces dos problemas deste mundo en crise; cantamos sen conexión, pechados sobre nós mesmos.

Pero ninguén quere entrar neste debate nos sucesivos encontros de escritores. Cal é o impacto que tivo e ten na actual creación poética esta normativa feita por duros de oído, que impacto tivo nas nosas lecturas en galego, como nos fixo fuxir en dirección contraria cara a outras literaturas e afastarnos sen remisión das xeracións precedentes.

A creba xeracional é unha realidade por moitas fotos que fagamos cos maiores. Isto ademais de conter unha fractura natural coa xeración precedente e unha afirmación do propio, no mesmo núcleo deste fenómeno incrustase o problema educativo asociado á política lingüística nefasta dos anos oitenta en adiante e a normativización do idioma literario. Hoxe nomeamos ás iconas, celebrámolas, recoñecemoslles a súa gran achega literaria e sociopolítica á Galicia e ó nacionalismo. Non lemos as súas obras, algunhas en edicións revisadas nas que se dilúen ocultas nunha linguaxe inexistente, morta.

Pero volvamos á poesía das *Elexías*, un posible punto de partida para outras novas xeracións; porque non cabe ningunha dúbida, a poesía de Uxío prevalecerá, porque a verdadeira poesía sempre o fai, porque a intensidade máxima e a busca da luz sempre permanecen na memoria de todos na memoria dos pobos.

Novoneyra na escritura destes poemas seguiu unha estrita norma :

... non escribas nada que poidas calar. Este foi o propósito das *Elexías*.

Pasaron os anos. Volveu ó Courel e seguiu escribindo para *Os Eidos*. A recepción deste libro polos poderes culturais da época non foi boa, desvíabase do camiño fixado pola súa editorial, a Galaxia dos sesenta. Ademais entrara en contacto co comunismo e os seus textos poéticos tornáronse sociais e vangardistas, unha nova voz dende *O Vietnam Canto*.

En 1991, 10 anos despois de editar os novos *Eidos*. *Libro do Courel*, reaparecen as *Elexías* na colección Merlín cun título novo: *Tempo de elexía* e coa incorporación da serie de composicións “Madrid/Noite”. Uxío falou desta reedición e aproveitou para expoñer a súa visión sobre a recepción da poesía no lector:

propúxenlle recentemente ó responsable da colección *Merlín e familia* que vai inaugurarse coa reedición de dous libros do Existencialismo poético galego: *Fabulario Novo* de Manuel Cuña Novás e o meu *Tempo de Elexía* que foi editado pola colección Adonais baixo o título de *Elexías do Caurel e outros poemas*, propúxenlle, digo, que no meu libro vaia o texto poético só, desnudo, e que nunha folla a parte, dobrada e metida en cada volume, vaian a biografía i os textos críticos ou comentarios, para así preservar a liberdade e a pureza do primeiro encontro do lector cos poemas, se éste así o desea e non desdobra a folla antetempo.

A visión da poesía como alta misión, como dedicación total, está moi lonxe dos hoxe autodenominados “poetas-hobby”, dos que din todo o que poden calar, dos que non están arrebatados polo canto; este é o pulo poético que expresaba Novoneyra no ano 1992:

Para min a poesía é unha forma de entusiasmo, unha forma de responsabilidade, é un manterse na busca, ter un alto concepto da dignidade do home, exercelo, exercelo, non mentir, pero facer que o home manteña a bandeira da súa dignidade e do entusiasmo, e da súa capacidade liberadora e solidaria. E de percibir toda cousa, toda cousa que te rodea, en toda a súa plenitude. E que quede perenne a graza da súa simple plenitude... Descubrir o mundo é a poesía, descubrir ese mundo é a poesía, e é algo co que xe lle pode axudar ós demais, para que non crean que vivir é calquera cousa, vivir é unha aventura extraordinaria, e hai que estar a altura dela.

O outro día vin unha reportaxe sobre o novelista Roberto Bolaño, que ademais dun fenómeno editorial foi un poeta, e nunha entrevista dicía dunha forma moi sinxela e verdadeira: “el éxtasis quema y quien lo ha sentido alguna vez ya no puede volver ni escribir igual”. A Bolaño fascináballe a vida dos poetas, esa vida dedicada á creación, á aventura de cantar á experiencia máxima con total intensidade, lucidez e iluminación.

Así é a poesía de *Tempo de elexía*, unha poesía núa, fóra da literatura, a experiencia do canto fronte á intensidade da experiencia radical, que explicou o autor:

O segundo libro “Elexías do Caurel i Elexías de Madrid”, chamado tamén, *Tempo de Elexía*, desnúdase de toda literatura, arrédase da lingua oral e busca os estados límites do home diante do Amor i a Morte, a angustia e a distancia interior.

Versos inesquecibles, axustados mil e unha veces, con esa teima de comprimir a palabra ata o máximo, botando fóra do poema todo o que sobra, todo o que impide un encontro total. Ademais das tres elexías a Maside, Pimentel e Camus, escoitamos a transformación máxima de *Nunca fun como te amo*, o descubrimento luminoso de *Din os sonos e os paxaros: A morte non e certo!* e a certeza escura de *Morrer é ficar morto...*

Tamén poemas gravados na memoria do pobo como:

GALICIA, será a miña xeración quen te salve?
Irei un día do Caurel a Compostela por terras libradas?
Non, a forza do noso amor non pode ser inútle!

No 2010, ano de celebración, de inundación da memoria de Uxío, presentei este libro na súa terceira edición acompañada polo editor Henrique Alvarellos no IES Lucus Augusti. Terceira edición de *Tempo de Elexía* dentro do ano das letras, ano do que algo quedará, un só ano para Uxío quen lle dedicou a vida á palabra poética, algo quedará das súas emocións e teimas ás que lle foi fiel dende a primeira mocidade.

Cun pequeno texto escrito para os alumnos deste instituto, no que Uxío estudara de novo, quixen e quero agora rematar coas súas ideas sobre a Lingua, quizais o seu empeño máis forte, gardala e reactivala; e así llelo trasladei a aqueles os nenos, que coma en case todos eses actos desexan saír canto antes ó recreo pero como dicía Uxío “*algo lles quedará*”. Un eco co conectar máis adiante cando volvan a escoitar a frase de Pessoa que tanto lle gustaba a Uxío e que repetía en moitos recitais que daba polos institutos de Galicia:

“*A miña patria é a lingua portuguesa*”. Tamén para el a lingua recollía unha forma de vida, expresaba unha visión diferencial da realidade.

Con *Tempo de Elexía* Uxío abriu un camiño enraizado no seu que uniu coa súa experiencia fóra de Galicia. Atopou unha vía para vivir intensamente sen negar as súas raíces. Asumiu múltiples referencias doutras culturas, doutras linguas e fundiunas na súa poesía.

Este libro posúe esa mirada universal que contén as preguntas que sempre nos ocupan. Rescata o noso diferencial conéctanos coa visión universal, a que compartimos sobre o Amor e a ilusión, e tamén sobre a perda e a Morte...

Por que queremos preguntarnos sobre o que realmente nos sucede, temos unha viaxe alucinante na poesía. Nesa viaxe Uxío trazou un *tempo de elexía*, unha liña de unión entre o que nos particulariza e o que nos une tanto na poesía como na vida.